

**ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ 2022**

A1.α

1. Σωστό
2. Λάθος
3. Λάθος

A1.β

- α. 2
- β. 1
- γ. 2
- δ. 1

B1.

Ο Αριστοτέλης διακρίνει δύο ειδών κοινωνίες: την κοινωνία των ζώων και την πολιτική κοινωνία των ανθρώπων. Καθεμία από αυτές είναι εφοδιασμένη από τη φύση, η οποία δεν κάνει τίποτα δίχως λόγο και αιτία με τα εργαλεία εκείνα που της είναι απαραίτητα, για να φτάσει στον τελικό της στόχο και προορισμό.

οὐθὲν μάτην ἢ φύσις ποιεῖ: Ἡ φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό· όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δε γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοσηματοδοτούνται. Στην ανάπτυξή της η θεωρία αυτή ονομάστηκε αριστοτελική τελολογία. Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία. Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την έμβια φύση· γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι όπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφών, στις στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ύπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών.

Έτσι, λοιπόν, η φύση εφοδίασε τα ζώα με τον λόγο, με τη μορφή της φωνής, των άναρθρων κραυγών. Μ' αυτές τα ζώα μπορούν απλώς μέσω των αισθήσεων να αντιλαμβάνονται και να μεταδίδουν το ένα στο άλλο το συναίσθημα του ευχάριστου και του δυσάρεστου, γιατί μόνο αυτό τους είναι απαραίτητο, για να επιβιώνουν και να εκπληρώνουν τον σκοπό της ύπαρξής τους («ή μὲν φωνή... ἄλλήλοις»).

Από την άλλη, η φύση εφοδίασε τον άνθρωπο με τον λόγο, με τη μορφή τόσο του έναρθρου λόγου όσο και της λογικής σκέψης, επειδή τον προόριζε να ζήσει μέσα σε πολιτική κοινωνία. Πρόκειται για μια σύνθετη και ανώτερη ικανότητα που ξεπερνά τα όρια του αισθητού κόσμου και αποτελεί την ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα. Τον βοηθά όχι μόνο να εκφράζει τα συναισθήματά του αλλά και να αντιλαμβάνεται και να κάνει φανερές σύνθετες αφηρημένες έννοιες και αξίες, όπως είναι το καλό και το κακό, το ωφέλιμο και το βλαβερό, το δίκαιο και το άδικο και άλλες παρόμοιες, όπως είναι το όμορφο και το άσχημο, το όσιο και το ανόσιο. Χάρη σ' αυτές ο άνθρωπος δεν καταφέρνει μόνο να επιβιώσει αλλά και να επιτύχει ανώτερους στόχους, όπως να συγκροτήσει κοινωνίες και να δημιουργήσει πολιτισμό («οὐθὲν... ζώων», «ὁ δὲ λόγος... πόλιν»).

λόγος: Η λέξη λόγος χρησιμοποιείται συχνά, για να δηλωθούν αξεχώριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων

ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ:

Κτίριο 1: Γραμβούσης 5 & Καγιαμπή, Κέντρο Ηρακλείου, τηλ./fax: 2810 285 726

Κτίριο 2: Αεωφόρος Κνωσού 187, Άγιος Ιωάννης, τηλ: 2810 212 333, www.lna.gr

ΑΘΗΝΑ:

Κτίριο 1: Ησιόδου 18 (Άλιμος-Αγ. Δημήτριος), τηλ.: 2109913433

Κτίριο 2: Θεομήτορος 54 & Αργυροστόλιου 126, τηλ: 2109820561, www.ena.edu.gr

και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο ο λόγος αντιδιαστέλλεται προς την φωνήν, και, συνεπώς, έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της ανθρώπινης λογικής).

Ο συλλογισμός του Αριστοτέλη που αποδεικνύει ότι ο άνθρωπος είναι «φύσει ζῷον πολιτικόν»

Στο πρώτο μέρος του κειμένου ο Αριστοτέλης αναπτύσσει την επιχειρηματολογία του μέσω ενός **παραγωγικού συλλογισμού** και αποδεικνύει ότι ο άνθρωπος είναι «φύσει ζῷον πολιτικόν». Ο συλλογισμός έχει ως εξής:

1η προκείμενη: η φύση δεν κάνει τίποτε δίχως λόγο και αιτία («Οὐθὲν...ποιεῖ»).

2η προκείμενη: η φύση έδωσε στον άνθρωπο ως εργαλείο το λόγο (εργαλείο ανώτερο από την απλή φωνή που έδωσε στα ζῷα), για να μπορεί να αντιλαμβάνεται και να κάνει φανερό το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο, βασικά στοιχεία για τη συγκρότηση πολιτικής κοινωνίας («λόγον...σημεῖον», «ὁ δὲ λόγος...ἄδικον», «ἢ δὲ τούτων...καὶ πόλιν»).

Συμπέρασμα: συνεπώς, αφού η φύση έδωσε, όχι τυχαία, στον άνθρωπο τον λόγο, δηλαδή το εργαλείο με το οποίο μπορεί να ζει σε πολιτικές κοινωνίες, συνάγεται ότι ο άνθρωπος είναι εκ φύσεως «ζῷον πολιτικόν» («πολιτικόν... ζῷον»).

B2.

Ο φιλόσοφος συμβουλεύει τον εαυτό του και τον αναγνώστη να αναλογιστεί ποιος είναι. Το ερώτημα το οποίο καλείται να θέσει ο καθένας προσωπικά στον εαυτό του και να δώσει απαντήσεις είναι υπαρξιακό: οφείλει να κάνει ενδοσκόπηση και να αναζητήσει την ταυτότητά του ως όντος που υπάρχει στον κόσμο.

Η 1^η συμβουλή προτροπή: **συνειδητοποίησε ότι είσαι άνθρωπος «Τὸ πρῶτον ἄνθρωπος...προαιρέσεως»**

Η παραίνεση του Επίκτητου πρώτα πρώτα στον εαυτό του και έπειτα στον κάθε αναγνώστη είναι να αναλογιστεί «ποιος είναι», δηλαδή να αποκτήσει συνείδηση των ιδιαίτερων γνωρισμάτων του. Να σκεφτεί την ιδιαιτερότητα, τη μοναδικότητα της ανθρώπινης φύσης. Αυτός ο βαθμός αυτογνωσίας δίνει στον ανθρώπινο βίο σωστή κατεύθυνση και τον οδηγεί στην ευτυχία.

Πρωταρχική διαπίστωση: *Είσαι άνθρωπος, δηλαδή, ον που είναι προικισμένο με «προαίρεση».*

Το στοιχείο που καταξιώνει τον άνθρωπο είναι η προαίρεση: ο πρωταγωνιστικός της ρόλος στον ανθρώπινο βίο.

Ο Επίκτητος πιστεύει ότι η προαίρεση είναι ένα από τα πλέον ουσιώδη στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης. Αποτελεί τη συνισταμένη της θέλησης και της λογικής σκέψης και συνδέεται με την ελευθερία. Ενώ τα ζῷα ενεργούν απαρέγκλιτα σύμφωνα με τη φύση τους, ο άνθρωπος, πριν πράξει, σκέφτεται και αποφασίζει συνειδητά τι θα πράξει και συνειδητά επιλέγει και απορρίπτει. Η προαίρεση, λοιπόν, συνδέεται με τον λόγον, τη βασική ιδιότητα που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα ζῷα. Επομένως, είναι συγγενής με τη θέση του Αριστοτέλη, ο οποίος τη θεωρεί κύριο στοιχείο της αρετής και του ήθους.

προαίρεσις: Είναι ένας σημαντικός όρος της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας, κεντρικός στον Αριστοτέλη (βλ. 15η Διδακτική Ενότητα) και σε Στωικούς, όπως ο Επίκτητος. Εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης, στον Επίκτητο σημαίνει την ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών που συγκροτεί τον ηθικό χαρακτήρα του ανθρώπου. Είναι κυρίως μία κρίση, η έλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας. Προϋπόθεση για την προαίρεσιν είναι η διαίρεσις των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς (τα ἐφ' ἡμῖν) και σε αυτά που βρίσκονται πέρα από τις δυνάμεις μας (τα ἀπροαίρετα, τα οὐκ ἐφ' ἡμῖν) και είναι ἀδιάφορα για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας.

Η 2^η συμβουλή προτροπή: συνειδητοποίησε ότι διαθέτεις λόγον «Σκόπει οὖν...προβάτων»

Ο άνθρωπος είναι ένα θνητό ζώο, το οποίο όμως διαθέτει τον λόγον (= την ικανότητα της λογικής σκέψης και της ομιλίας). Αποτελεί την ειδοποιό διαφορά του ανθρώπινου είδους από τα άλλα έμβια όντα, ένα χαρακτηριστικό γνώρισμά του, όπως η προαίρεση. Το να ζει κανείς σύμφωνα με τον λόγον ταυτίζεται με το να ζει κανείς εναρμονιζόμενος με τη φύση. Η προνομιακή κατοχή του λόγου από τον άνθρωπο φανερώνει την ηγετική του θέση ανάμεσα στα άλλα έμβια όντα και την ικανότητά του να συντονίζει την ύπαρξη και τη δράση του με τους νόμους που διέπουν τον κόσμο και το σύμπαν.

λόγος: Στο κείμενο αυτό ο λόγος σημαίνει τη βασική ιδιότητα που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα όντα, την ομιλία και την ικανότητα λογικής σκέψης. Η έννοια του λόγου είναι πολυσήμαντη: ομιλία, προφορική έκφραση, διήγηση, λογική ιδιότητα, σκέψη, ορισμός, επιχείρημα, αναλογία. Οι Στωικοί εκκινούν από τη θεωρία του προσωκρατικού Ηράκλειτου για τον Λόγο ως ρυθμιστική αρχή που διέπει την πραγματικότητα και συνδέει με σχέσεις αναλογίας όλα τα όντα. Ο λόγος εδώ είναι θεϊκός, μια αιώνια ενεργητική δύναμη του σύμπαντος, υλική και παραγωγική, όπως ένα σπέρμα, είναι ταυτόσημη με το πῦρ και τη φύση. Ως μέρος αυτής της φύσης ο άνθρωπος μοιράζεται τον λόγο· και οφείλει να ζει «ακολουθώντας τον λόγο και τη φύση».

Η 3^η προτροπή συμβουλή: συνειδητοποίησε ότι είσαι πολίτης του κόσμου «Ἐπὶ τούτοις πολίτης...προηγουμένων»

Η αναφορά στον άνθρωπο ως πολίτη του κόσμου συνιστά μια αποδέσμευση από τα πλαίσια που όριζε η πόλη κράτος. Αυτή η διεύρυνση των πλαισίων αναφοράς του ανθρώπου διαμορφώνει σταδιακά ένα ιδεώδες το οποίο ονομάζεται κοσμοπολιτισμός. Οι πράξεις του ανθρώπου είναι άμεσα συνδεδεμένες με το σύνολο του κόσμου, γιατί διέπονται από τον λόγον.

Η προτροπή του Επίκτητου να νιώσει ο άνθρωπος ότι είναι πολίτης του κόσμου λειτουργεί θεραπευτικά, ως τρόπος να αντιμετωπίσει το βίωμα της αγωνίας και της ανασφάλειας που γεννούν η ηθική διαφθορά, η πολιτική αποσύνθεση και η συναισθηματική σκληρότητα που αντικρίζει καθημερινά. Καλεί τον άνθρωπο να αποδεσμευτεί από τα στενά όρια της ανθρώπινης ύπαρξης και να αντιληφθεί ότι βρίσκεται στο κέντρο του

κόσμου. Έτσι, ερμηνεύοντας τα πράγματα στην ενότητα του κόσμου και όχι υπό το πρίσμα της ατομικότητας η ζωή του θα γίνει καλύτερη και ασφαλέστερη. Ο άνθρωπος αποτελεί ηγετικό μέρος του κόσμου, διότι έχει από τη φύση του την ικανότητα να κατανοεί τη θεϊκή διακυβέρνηση του κόσμου και, κατά συνέπεια, να αξιολογεί τις συνέπειές της. Στο σημείο αυτό ταυτίζεται ο λόγος με τον θεό και προβάλλεται η αισιόδοξη άποψη ότι ο κόσμος κυβερνάται, καθοδηγείται από τη θεϊκή πρόνοια (είμαρμένην).

πολίτης του κόσμου: Ασφαλώς δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία· και ο κόσμος εννοείται με στωική σημασία, ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα. Για την έννοια του κοσμοπολίτη. Η έννοια θα ξαναχρησιμοποιηθεί ιδιαίτερα από τα μέσα του 19ου αι. σε ένα ολοένα περισσότερο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.

Δύο γλωσσικές επιλογές με τις οποίες εκφράζεται ο ρόλος του ανθρώπου στον κόσμο από τον Επίκτητο είναι οι εξής:

Αντίθεση: («Σκόπει ... προβάτων»)

Επανάληψη: («κεχώρισαι... κεχώρισαι... κεχώρισαι»)

B3.

1. δ.
2. α.
3. ε.
4. β.
5. στ.

B4.α.

1. ε
2. δ
3. ζ
4. β
5. α
6. στ

B4.β.

«ἀδούλευτον»: Τα χωράφια έμειναν αδούλευτα λόγω του πολέμου.

«προηγούμενων»: Το προηγούμενο βιβλίο του συγγραφέα ήταν πιο ενδιαφέρον.

B5.

Τόσο στο κείμενο αναφοράς όσο και στο παράλληλο, διατυπώνεται η άποψη των δύο στοχαστών, του Επίκτητου και του Παπανούτσου, για την προαίρεση. Στις απόψεις και των δύο εντοπίζονται κοινά σημεία αλλά και διαφοροποιήσεις.

Ο Επίκτητος πιστεύει ότι η προαίρεση είναι ένα από τα πλέον ουσιώδη στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης. Αποτελεί τη συνισταμένη της θέλησης και της λογικής σκέψης και συνδέεται με την ελευθερία.

ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ:

Κτίριο 1: Γραμβούσης 5 & Καγιαμπή, Κέντρο Ηρακλείου, τηλ./fax: 2810 285 726

Κτίριο 2: Λεωφόρος Κνωσού 187, Άγιος Ιωάννης, τηλ: 2810 212 333, www.1na.gr

ΑΘΗΝΑ:

Κτίριο 1: Ησιόδου 18 (Άλιμος-Αγ. Δημήτριος), τηλ.: 2109913433

Κτίριο 2: Θεομήτορος 54 & Αργοστολίου 126, τηλ.: 2109820561, www.ena.edu.gr

Ενώ τα ζώα ενεργούν απαρέγκλιτα σύμφωνα με τη φύση τους, ο άνθρωπος, πριν πράξει, σκέφτεται και αποφασίζει συνειδητά τι θα πράξει και συνειδητά επιλέγει και απορρίπτει. Η προαίρεση, λοιπόν, συνδέεται με τον λόγον τη βασική ιδιότητα που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα. Επομένως είναι συγγενής με τη θέση του Αριστοτέλη, ο οποίος τη θεωρεί κύριο στοιχείο της αρετής και του ήθους («Τὸ πρῶτον...προβάτων»).

Αντίστοιχα και στο παράλληλο κείμενο αναφέρεται ότι ο άνθρωπος είναι το μοναδικό ον που διαθέτει προαίρεση, άρα και βούληση, αφού στα ζώα δεν υπάρχει ηθική προαίρεση («Δεύτερον ... προαίρεση»). Σε αντίθεση, όμως, με τον Επίκτητο, ο οποίος υποστηρίζει ότι η προαίρεση είναι από τα πλέον ουσιώδη στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης, ο Παπανούτσος θεωρεί ότι η προαίρεση δεν είναι αναγκαία σε όλες τις περιστάσεις της ανθρώπινης ζωής, εφόσον πολλά πράγματα τα κάνει μηχανικά, από συνήθεια, σύμφωνα με τον κοινωνικό εθισμό («πρῶτον...εθισμός»).

Γ1.

Δηλαδή, αν δανειστούμε χρήματα, μπορούμε να προσελκύσουμε με μεγαλύτερο μισθό τους ξένους τους πεζοναύτες. Γιατί η δύναμη των Αθηναίων μπορεί περισσότερο να αγοραστεί παρά είναι δική τους. Η δική μας, όμως, λιγότερο θα μπορούσε να πάθει αυτό, επειδή υπερισχύει περισσότερο στη σωματική/στρατιωτική δύναμη παρά στα χρήματα.

Γ2.

Οι Κορίνθιοι υποστηρίζουν ότι οι Πελοποννήσιοι θα νικήσουν τους Αθηναίους για τους εξής λόγους:

- έχουν αριθμητική υπεροχή και πολεμική εμπειρία: «πρῶτον μὲν πλήθει... πολεμική»,
- πειθαρχούν στις εντολές: «ὁμοίως... ἰόντας»,
- φτιάχνουν στόλο με χρήματα δικά τους και με χρήματα από τα ταμεία των Δελφών και της Ολυμπίας: «ναυτικὸν... χρημάτων»,
- αν δανειστούν χρήματα, θα προσελκύσουν με μεγαλύτερο μισθό πεζοναύτες: «δάνεισμα... ναυβάτας»,
- η δύναμη των Κορινθίων υπερέχει στρατιωτικά σε σχέση με τη δύναμη των Αθηναίων: «ἢ δὲ ἡμετέρα... χρήμασιν».

Γ3. α.

Ἐγὼ δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενος τοὺς πολέμους ἐγείρω.

Γ3. β.

ἀμυνόμεθα: ἄμυναί

καταθησόμεθα: κατάθου

ἐπικρατήσαι: ἐπικράτησον

προύχοντας: πρόσχεες

πολλά: πλέονα/πλείονα/πλείω

Γ4. α.

ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ:

Κτίριο 1: Γραμβούσης 5 & Καγιαμπή, Κέντρο Ηρακλείου, τηλ./fax: 2810 285 726

Κτίριο 2: Λεωφόρος Κνωσού 187, Άγιος Ιωάννης, τηλ: 2810 212 333, www.lna.gr

ΑΘΗΝΑ:

Κτίριο 1: Ησιόδου 18 (Άλιμος-Αγ. Δημήτριος), τηλ.: 2109913433

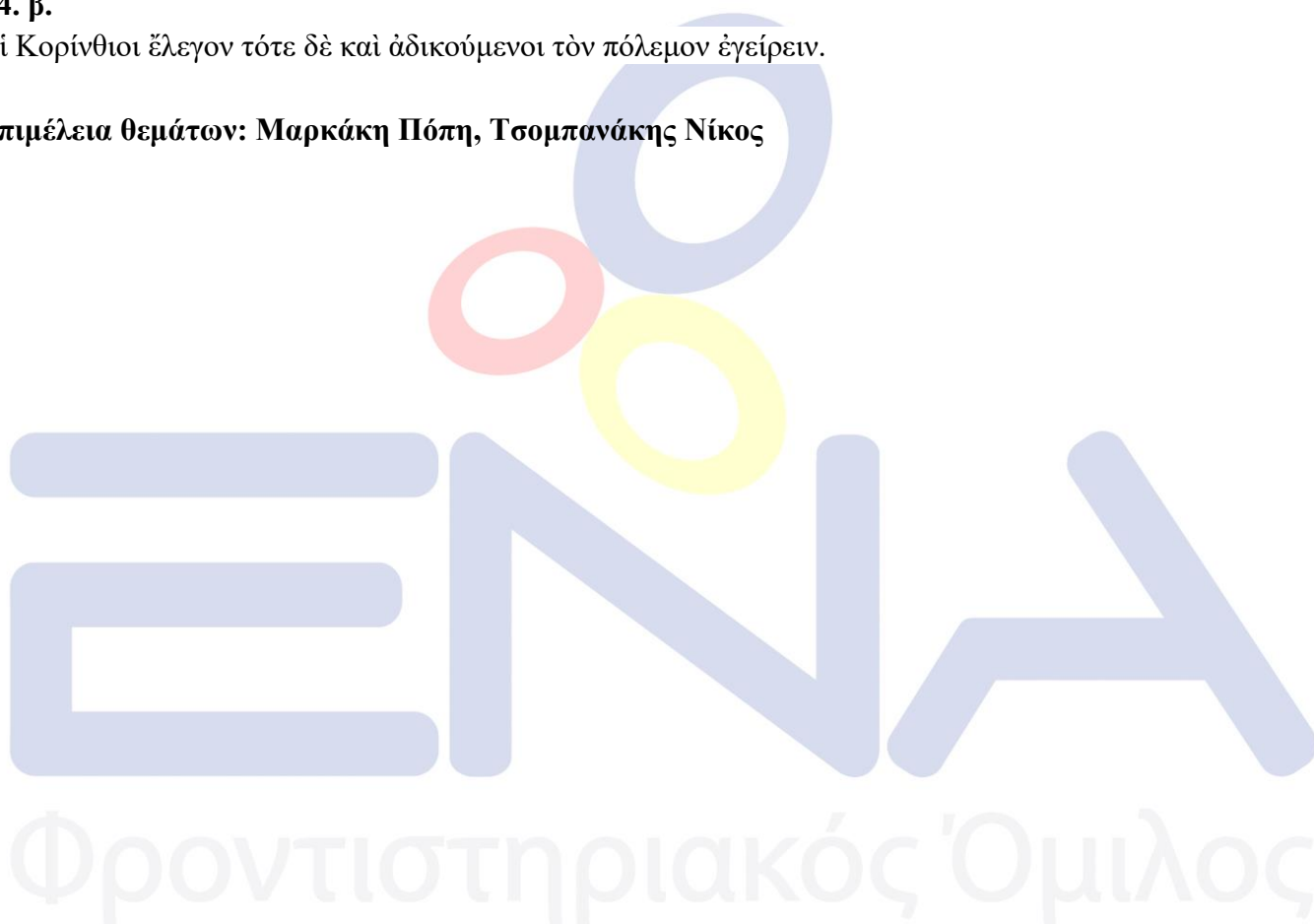
Κτίριο 2: Θεομήτορος 54 & Αργοστολίου 126, τηλ: 2109820561, www.ena.edu.gr

- έχοντες: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ἐγείρομαι
- ἐπικρατῆσαι: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα εἰκὸς (ἐστί), αναγκαστική ετεροπροσωπία
- πλήθει: δοτική της αναφοράς ως επιρρηματικός προσδιορισμός στο προύχοντα
- μισθῶ: δοτική του μέσου ως επιρρηματικός προσδιορισμός στο ὑπολαβεῖν
- ναυβάτας: αντικείμενο στο ὑπολαβεῖν
- ἢ οἰκεία: κατηγορούμενο του υποκειμένου ἢ δύναμις μέσω του εννοούμενου ἐστί, β' ὅρος σύγκρισης από το μᾶλλον.

Γ4. β.

Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον τότε δὲ καὶ ἀδικούμενοι τὸν πόλεμον ἐγείρουν.

Επιμέλεια θεμάτων: Μαρκάκη Πόπη, Τσομπανάκης Νίκος

ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ:

Κτίριο 1: Γραμβούσης 5 & Καγιαμπή, Κέντρο Ηρακλείου, τηλ./fax: 2810 285 726

Κτίριο 2: Λεωφόρος Κνωσού 187, Άγιος Ιωάννης, τηλ: 2810 212 333, www.ena.gr

ΑΘΗΝΑ:

Κτίριο 1: Ησιόδου 18 (Άλιμος-Αγ. Δημήτριος), τηλ.: 2109913433

Κτίριο 2: Θεομήτορος 54 & Αργοστολίου 126, τηλ: 2109820561, www.ena.edu.gr